

Marie Antoinette

speelduur: 110 min.
jaar: 2006
kijkwijzer: alle leeftijden
regisseur: Sofia Coppola
cast: Kirsten Dunst, Jason Schwartzman, Steve Coogan, Marianne Faithfull e.a.

periode / tijdvak / eeuw / jaartal:
vroegmoderne tijd; pruiken en revoluties; 18^e eeuw; 1770-1789

plaats:
Frankrijk, Versailles

thema's:
Marie Antoinette, Versailles, hofleven, hofcultuur, Lodewijk XVI, absolutisme, Franse Revolutie.

verwante thema's (vensters) binnen de canon van Nederland:
de patriotten (crisis in de Republiek)

bijbehorende kenmerkende aspecten:

- het streven van vorsten naar absolute macht (absolutisme)
- de democratische revoluties in westerse landen met als gevolg discussies over grondwetten, grondrechten en staatsburgerschap

bruikbaarheid:

Marie Antoinette was bepaald niet populair. Al jaren voordat zij in een mestkar naar het schavot werd afgevoerd om daar te sterven onder de guillotine, omschreef de radicale Franse pers haar als 'Oostenrijkse teef' en in het proces dat er aan vooraf ging werd ze, behalve van landverraad, beschuldigd van incest. Haar veronderstelde spilzucht is bijna legendarisch; wijdverbreid is het beeld van een wereldvreemde en leeghoofdige shopaholic, die de hele dag in haar paleis te Versailles het belastinggeld van het arme en hongerige volk vergokte en stuksloeg op sieraden, jurken en parmantige schoentjes.

De Marie Antoinette waarmee Sofia Coppola ons in haar film kennis laat maken, voldoet nergens aan dit stereotiepe beeld. Coppola's Marie Antoinette is geen onuitstaanbaar wicht, maar een aimabel en charmant meisje en, eenmaal wat ouder, een liefhebbende echtgenote en zorgzame moeder. Zelfs als personificatie van de bekende excessen van het Franse hofleven, was zij volgens de filmmaakster geen profiteur, maar eerder een willoos slachtoffer. Natuurlijk smeedt zij flink wat belastinggeld over de balk, maar, zo lijkt Coppola zich af te vragen, *who can blame her?* De film geeft alvast het antwoord: dat krijg je ervan wanneer je een levenslustige puber afsnijdt van haar jeugd en haar in volledig isolement dwingt zo snel mogelijk een troonopvolger te produceren. Kennelijk is oppervlakkige decadentie en geldsmijterij dan het enige dat nog kleur kan geven aan een verder eendimensionaal bestaan.

Terecht of niet, het is op zijn minst verfrissend dat Coppola voor deze benadering kiest. De grote kracht van deze film zit 'm echter vooral in de toegankelijkheid ervan. Allereerst is dat te danken aan de opmerkelijke soundtrack. Om haar verhaal muzikaal te ondersteunen kiest Coppola namelijk niet voor een overdaad aan klavecimbelgepingel, wat een voor de hand liggende keuze zou zijn geweest, maar horen we vooral veel poppy jarentachtig- en negentigdeuntjes.¹ Ook de manier van filmen valt op: door felle kleuren, uitzonderlijke camerastandpunten en snelle montages lijken we soms eerder naar een

---

¹ Van onder meer: Gang of Four, Bow Wow Wow, the Cure, the New Order, Aphex Twin, Adam & the Ants, Air, the Strokes, the Radio Department en Siouxsie & the Banshees.

videoclip te kijken dan naar een plechtig kostuumdrama. Dat beeld en geluid op deze manier in contrast staan met de historische setting, maakt de film licht verteerbaar.

Tevens is het een geslaagde manier om de emoties van de hoofdpersoon te actualiseren. Coppola zoomt in op het gevoelsleven van een tiener die noodgedwongen het stralende middelpunt van het Franse hofleven is. Door de eigentijdse vorm die ze daarbij kiest, creëert Coppola een universeel sprookje, dat appelleert aan het voorstellingsvermogen van de scholieren van nu. Leerlingen verplaatsen zich dan ook erg gemakkelijk in het hoofdpersonage. Bovendien verwelkomen veel leerlingen *Marie Antoinette* als één van de weinige geschiedenisfilms die zich nu eens *niet* voor minstens de helft afspelen op een of ander bloederig slagveld, maar waarin voor de verandering liefde en romantiek, *coming of age* en zelfs mode (schoenen!) belangrijke thema's zijn.

(Voor de docent die deze film niet in zijn geheel kan of wil laten zien, is onderaan deze bespreking een selectie van fragmenten toegevoegd. Aan de hand van deze fragmenten, die tezamen niet langer dan 33 minuten duren, kan de film in slechts één lesuur bekeken en besproken worden.)

samenvatting:

Om 'de vriendschap tussen Oostenrijk en Frankrijk te bestendigen', wordt aan het Weense hof besloten om de jongste dochter van de Oostenrijkse keizerin Maria Theresia te laten huwen met de Franse kroonprins Lodewijk August, die vanaf 1774 als Lodewijk XVI de scepter zou zwaaien over Frankrijk. Geëscorteerd door hovelingen en diplomaten, reist de veertienjarige Marie Antoinette in 1770 af naar Schüttern, waar ze haar echtgenoot voor het eerst zal ontmoeten. Bij de ceremonie die de overdracht moet bezegelen, moet Marie Antoinette al haar persoonlijke bezittingen afstaan. Daaronder valt ook haar hondje *Mops*; een verdrietig moment voor de kersverse prinses.

Teleurstelling legt het echter af tegen enthousiasme. Marie Antoinette kijkt verwachtingsvol uit naar haar Franse prins en naar haar nieuwe leven als *dauphine*. Haar aanstaande heeft daarentegen wat meer reserves. Lodewijk August is vooral nerveus, introvert en onhandig. Hoe anders is het karakter van zijn grootvader, de Franse koning Lodewijk XV, die wordt voorgesteld als een liederlijk figuur die vrouwen vooral beoordeelt op de grootte van hun boezem.

In Versailles wordt Marie Antoinette met alle egards verwelkomd door een bonte stoet van bepruikte en bepoederde hovelingen. Onder de oppervlakte van beleefdheden, is het onthaal echter allesbehalve warm. Met nauwelijks verholen afgunst in de ogen, slaat de Franse hofadel de komst van het importprinsesje ('die Oostenrijkse') gade.

Waar Marie Antoinette direct aan moet wennen is de pompeuze hofetiquette. Ter illustratie daarvan is de kijker een aantal keren getuige van de 'kledingsceremonie' die elke ochtend opgevoerd wordt in de slaapkamer van de prinses. Bij dit ritueel wordt de prinses gewekt en aangekleed door een groot aantal hofdames. Een strikt protocol omschrijft zeer nauwkeurig wie van de aanwezigen de prinses mag helpen, in welke volgorde dat moet gebeuren én met welke handelingen. Alles ligt vast: zo heeft de hofdame met de meest welluidende adellijke titel *het voorrecht* om Marie-Antoinette als eerste een deel van haar onderkleding aan te reiken.

Dit soort mores wekken verbazing bij Marie Antoinette, die alles met een meewarige blik ondergaat. Haar reactie op zoveel geks werkt aanstekelijk op de kijker, die alles beziet door de ogen van de Franse kroonprinses. Een handig instrument in handen van Coppola, die op deze manier de sfeer aan het hof van Versailles schetst. Deze sfeer wordt voornamelijk bepaald door roddel en achterklap. Zo bestaat onder de hovelingen met name weerzin jegens Madame du Barry die, ondanks haar ongepaste gedrag, eenvoudige afkomst en zeer bedenkelijke reputatie, te Versailles een prominente rol vervult als *maîtresse* van de Franse koning Lodewijk XV.

Wat ook opvalt is het enorme contrast tussen het door protocol opgeklopte huwelijk en het volkomen gebrek aan normaal menselijk contact tussen de twee echtelieden. De jonge Lodewijk August is een vreemde vogel die vooral in de weer is met het maken van sleuteltjes en klokken. Desalniettemin is hij sympathiek, om niet te

zeggen aandoenlijk, en voor Marie Antoinette zeker niet onaantrekkelijk. Met een werkelijk bewonderingswaardig engelengeduld, probeert ze hem zonder enig succes, nacht na nacht te verleiden.

Marie Antoinette ondergaat alles gelaten. Zeker tijdens haar eerste jaren in Versailles lijken haar onbevangenheid en optimisme onverwoestbaar. Wat haar echter in toenemende mate gaat tegenstaan zijn de vele brieven die ze ontvangt van haar moeder. Herhaaldelijk en zeer dringend blijft de Oostenrijkse keizerin haar dochter aansporen om toch vooral haast te maken met het produceren van nageslacht. Het is Marie Antoinettes enige levensopdracht, zoveel is wel duidelijk. Tips over hoe zij haar man kan 'inspireren' worden in de brieven van haar moeder allerminst achterwege gelaten. Ook de Oostenrijkse graaf Mercy, diplomaat, ambassadeur en vertrouwenspersoon van zowel Marie Antoinette als haar moeder, zit de prinses voortdurend achter de voddens met vergelijkbare dwang. Boze tongen beweren ondertussen dat Marie Antoinette frigide is en niet in staat haar man te plezieren.

Naarmate de film vordert dringt zich bij de kijker steeds meer het klassieke beeld op van het bijna spreekwoordelijke prinsesje in de gouden kooi. Het luxueuze, luie leventje van Marie Antoinette lijkt op het eerste gezicht aantrekkelijk, maar is het niet. Het romantische sprookje dat ze met haar Franse prins had willen beleven, blijft uit. Het lijkt erop dat wanneer Marie Antoinette zich dat eenmaal realiseert, zij zich gefrustreerd en verveeld onderdompelt in decadentie.

Vanaf dat moment zijn de schoenen, de taartjes en de champagne niet meer aan te slepen. Kappers, stilisten en ontwerpers gaan behoren tot de vaste entourage van de dauphine en haar kirrende vriendinnen. Op de feestjes die door Marie Antoinette opgeluisterd worden, vergokt ze een aanzienlijk deel van het koninklijk kapitaal. Het gat in de hand van Marie Antoinette ontgaat haar man niet. Zijn berispingen en die van graaf Mercy maken echter weinig indruk op de prinses. Zelfs Marie Antoinettes oudere broer, de latere Oostenrijkse keizer Jozef II, moet er aan te pas komen om zijn kleine zus tot de orde te roepen. Een bezoek aan Versailles laat de vriendelijke Oostenrijker niet onbenut om Lodewijk August enkele slaapkamergeheimen te ontfutselen. Op vaderlijke wijze geeft de ervaren Jozef de Franse kroonprins wat tips over hoe hij zijn vrouw het hof moet maken.

In 1774 sterft Lodewijk XV aan de pokken. Hij wordt opgevolgd door zijn kleinzoon die op negentienjarige leeftijd als Lodewijk XVI de Franse troon bestijgt. Wellicht komt het door plotseling toegenomen plichtsbesef van de nieuwe Franse koning, want *eindelijk* gebeurt er eens wat in het koninklijke bed. Marie Antoinette kan haar lol niet op en in 1778 komt Marie Thérèse ter wereld. Het kind is niet helemaal een geschikte troonopvolger (want: een meisje), maar Marie Antoinette is zielsgelukkig.

Marie Antoinette blijkt een toegewijde moeder. Samen met de kleine Marie Thérèse verblijft ze regelmatig in haar persoonlijke lusthof bij Versailles, *le petit trianon*. Hier kan ze het protocol ontsnappen, eenvoudige jurken dragen en voor boerinetje spelen. Net buiten de muren van Versailles krijgt ze bovendien de kans om het aan te leggen met de charmante Zweedse graaf Axel Fersen junior, die voor de Franse koning in het leger dient tijdens de *Amerikaanse Onafhankelijkheidsoorlog* en met wie ze op een gemaskerd bal te Parijs al eens eerder stevig had staan flirten.

In 1781 is het opnieuw feest te Versailles. Marie Antoinette bevalt van Lodewijk Jozef. Met de geboorte van een zoontje is er eindelijk een nieuwe *dauphin* voor handen. Marie Antoinettes moeder overlijdt kort ervoor en maakt het heuglijke feit dus net niet meer mee. In de vijf jaren die volgen op de geboorte van de nieuwe troonopvolger, worden er nog een derde en vierde kind geboren: respectievelijk een zoon (Lodewijk Karel) en een dochter (Sophie Beatrix Hélène). Veel geluk is het echtpaar echter niet gegund. Hun jongste dochter haalt nog niet eens haar eerste verjaardag (ze sterft in 1787). Twee jaar later overlijdt op zevenjarige leeftijd eveneens Lodewijk Jozef.

Op het moment dat de koninklijke familie deze tegenslagen te verwerken krijgt, wordt Frankrijk al een aantal jaren door een revolutionaire koorts in haar greep gehouden. Lodewijk XVI stevent af op een staatsbankroet, terwijl het arme en hongerende volk na de zoveelste misoogst schreeuwt om brood. Ondertussen leveren de kopstukken van de *Franse Verlichting* ongezoeten kritiek op zowel de absolute monarchie

als staatsvorm, als op de bevoorrechting van de standen. De media lijken bovendien een lastercampagne te zijn gestart tegen Marie Antoinette; in opruiende pamfletten wordt zij bespot (haar veronderstelde seksuele uitspattingen zijn een terugkerend thema) en als *Madame Deficit* verantwoordelijk gehouden voor de enorme staatsschuld.²

Op 14 juli 1789 vindt de roemruchte bestorming van de Bastille plaats. Halsoverkop zoekt de hofadel een veilig heenkomen en verlaat het paleis. Tegen veler advies in, zijn Marie Antoinette en Lodewijk XVI echter vastbesloten om in Versailles te blijven. De situatie aan het hof wordt echter onhoudbaar wanneer een woedende meute 's nachts letterlijk aan de voordeur staat. De betogers willen bloed zien en lijken het vooral te hebben gemunt op Marie Antoinette. Wanneer het geluid klinkt van sneuvelende ruiten, ontvluchten de koning en koningin de slaapkamer en zoeken veiligheid in een ander paleiselijk vertrek. De volgende ochtend verlaten zij Versailles alsnog, zichtbaar aangeslagen. In het rijtuig werpt Marie Antoinette een laatste blik op haar prachtige tuinen en neemt ze in gedachte afscheid. Het allerlaatste beeld in de film is dat van haar vernielde slaapkamer.

historische context:

In 1991 verscheen *Marie Antoinette*, een biografie geschreven door de Franse historica Evelyne Lever.³ Een aantal jaar later herschreef ze het werk speciaal voor de Amerikaanse markt.⁴ Met beide biografieën over één van de meest besproken en verguisde personages uit de Franse geschiedenis, breekt Lever eigenhandig met een lange traditie waarin historici Marie Antoinette gewoonlijk wegzetten als verwend en leeghoofdige prinsesje, dat zo'n beetje persoonlijk verantwoordelijk was voor het Franse staatsbankroet in de jaren na 1780.

Wat Lever betreft mag deze typering bij het grof vuil. Volgens haar kunnen alle kwalijke eigenschappen die gewoonlijk aan Marie Antoinette worden toegeschreven, haar nauwelijks aangerekend worden. De schrijfster benadrukt dat Marie Antoinette in een gouden kooi leefde. Aan de ene kant kon zij zich alle luxe van de wereld permitteren, aan de andere kant werd zij kort gehouden en had ze weinig omhanden. Aan het hof leidde ze een geïsoleerd leven en had ze uitsluitend contact met leden van haar eigen stand.

Sofia Coppola las het werk van Lever en raakte gefascineerd door de sprookjesachtige elementen in het levensverhaal van 'de laatste koningin van Frankrijk'. Coppola was er vooral van onder de indruk dat Marie Antoinette eigenlijk nog maar een kind was (ze was immers pas veertien), toen ze van de ene op de andere dag de loodzware taak kreeg toebedeeld om haar leven volledig in dienst te stellen van de Franse monarchie en van de goede verstandhouding tussen Oostenrijk en Frankrijk. Ze nam contact op met Lever, liet zich door de schrijfster rondleiden in Versailles en besloot een film te maken.

Om alle kritiek bij de première van *Marie Antoinette* bij voorbaat te omzeilen, onderstreepte Coppola dat ze geen historisch drama had willen maken, maar dat ze geprobeerd had om juist de belevingswereld van de hoofdrolspeelster centraal te stellen. Toch was er in Cannes enige commotie: de film werd door publiek en pers met net zoveel applaus als boegeroep ontvangen. Zo was er kritiek op het feit dat alle personages, zowel die van Franse als Oostenrijkse huize, Engels met elkaar spraken.

Ook Evelyne Lever had de nodige kritiek. Hoewel zij in de credits genoemd werd als 'raadgever', gaf zij in interviews (verongelikt?) te kennen dat Coppola haar na die eerste ontmoetingen nooit meer om advies had gevraagd. Levers voornaamste klacht was dat Marie Antoinette gedurende de film geen enkele karakterontwikkeling doormaakt en dat de film suggereert dat zij als koningin in 1789, precies hetzelfde meisje was dat in 1770 als kind Versailles betrad. Een ander minpunt volgens Lever was, dat Coppola nagelaten had het gevoel en de sfeer van de achttiende eeuw juist in beeld te brengen.

---

² *Madame Deficit*: 'mevrouw Staatsschuld'.

³ Lever, Evelyne: *Marie Antoinette* (1991).

⁴ *Marie Antoinette, Last queen of France* (2000). Vertaling en bewerking van *Marie Antoinette* door Evelyne Lever en Catherine Temerson. Verscheen in Frankrijk onder de titel *C'était Marie-Antoinette*.

(Zoals bijvoorbeeld Stanley Kubrick dat met *Barry Lyndon* uit 1975, wél zo goed gelukt was.⁵)

Feit is echter dat Coppola met haar film naadloos aansluit op de teneur van het werk van Lever. Wie dat bevestigd wil zien (en niet de hele biografie wil lezen) moet op *YouTube* maar eens 'Marie Antoinette, last queen of France' intikken. In de documentaire die dan verschijnt (twaalf deeltjes van elk tien minuten) wordt het leven van Marie Antoinette besproken door een ruim aantal Franse en Britse historici en biografen, onder wie Lever zelf.⁶ Al kijkende blijkt dan, dat Coppola zich keurig netjes heeft gehouden aan letterlijk *alles* wat door deze deskundigen verteld wordt.

Marie Antoinette en haar slechte imago (zie fragment 4.)

Voordat Marie Antoinette haar einde vond onder de guillotine, stond zij terecht voor onder meer 'misdaden tegen de Franse republiek'. De aanklacht was gebaseerd op het vermoeden dat zij, toen de revolutie in volle gang was, de keizer van Oostenrijk - via geheime correspondentie - had verzocht om met zijn legers de revolutie te beëindigen en de Franse monarchie te herstellen.

De strafzaak tegen Marie Antoinette had in de eerste plaats echter nog het meest weg van een showproces, waarin het Parijse tribunaal een zondebok leek te hebben gevonden, voor al het leed dat het Franse volk had geleden in de decennia voorafgaand aan de revolutie.⁷ In een land dat in de jaren 1790 in de ban was van terreur, werd Marie Antoinette aangewezen als personificatie van het, door Verlichtingsfilosofen achterhaalde, absolutisme en van het geldverslindende Franse hof.

Voorafgaand aan het proces, werd Marie Antoinette al jaren bespot en beschimpt in een stroom illegale pamfletten die deels in het buitenland werden gedrukt.⁸ De meest beroemde en legendarische anekdote die over Marie Antoinette destijds al de ronde deed, is waarschijnlijk te herleiden naar één van dergelijke pamfletten. Toen Marie Antoinette hoorde dat het Parijse volk honger had en geen brood om te eten, zou zij gezegd hebben dat het dan maar taart moest eten, een verzinsel dat het gebrek aan empathie van hare majesteit moest benadrukken én moest aantonen dat de koningin geen flauw benul had van wat zich buiten de paleismuren afspeelde (al was dat laatste voor een groot deel waar).

Ook werd Marie Antoinette dankzij deze blaadjes bekend als *Madame Deficit* en werd zij met haar decadente en extravagante levensstijl persoonlijk verantwoordelijk gehouden voor het staatsbankroet. Toch was de financiële ellende in Frankrijk niet te wijten aan Marie Antoinette *alleen*. Hoewel haar uitspattingen inderdaad gedrukt hebben op de rijksbegroting, moet vooral het financiële wanbeleid van Lodewijk XVI en zijn adviseurs niet uitgevlakt worden.⁹ Hun militaire avonturen kostten de staat al haar reserves en staken Frankrijk diep in de schulden.¹⁰

De illustraties in dit soort bladen waren overigens nog buitensporiger en tonen aan dat de politieke spotprent als journalistieke vorm, eind achttiende eeuw al wijdverbreid was. In een aantal zeer expliciete en ronduit obscene pentekeningen die ons overgeleverd zijn, wordt gezinspeeld op de (vermeende) seksuele aberraties van de koningin. Marie Antoinette wordt afgebeeld als nymfomane, lesbienne, deelneemster aan

---

⁵ Overigens had Coppola die intentie ook helemaal niet, terwijl het voor Kubrick destijds een prioriteit was.

⁶ Geschreven en geregisseerd door David Grubin. Biografen en historici: Evelyne Lever, Antonia Fraser, Chantal Thomas, Fanny Cosandey, Simon Schama, Antoine de Baecque.

⁷ Opeenvolgende misoogsten leidden tot voedselschaarste en tot stijging van de graan- en broodprijzen. Armoede en honger onder de bevolking was een belangrijke aanjager van de Franse Revolutie. Al voor de bestorming van de Bastille vonden er in Parijs geregeld voedselrellen plaats.

⁸ In het ondergrondse circuit ontstond een bloeiende handel in dit soort illegale pamfletten. Ze werden onder meer gedrukt in Holland en Engeland.

⁹ Al bij het overlijden van Lodewijk XV heerste er in Frankrijk onrust en armoede. Alleen een geniale troonopvolger had Frankrijk kunnen oplappen, maar Lodewijk XVI – toen amper twintig jaar oud – was (hoe sympathiek ook) een zeer matige koning. Hij was onbekwaam, niet bestand tegen stress, allesbehalve besluitvaardig en nam klakkeloos de slechte adviezen van zijn adviseurs aan.

¹⁰ Zoals bijvoorbeeld de gedeeltelijke bekostiging van de *Amerikaanse Onafhankelijkheidsoorlog* (1775-1783). Lodewijk XVI hielp de opstandige Amerikaanse kolonies door als belangrijkste wapenleverancier op te treden.

orgiën en als iemand die haar man seksueel domineerde.¹¹ Met het proces eenmaal op gang, bleek dat de rechters zich vooral baseerden op eerder genoemde pamfletten, hoewel niet helemaal duidelijk is of aantijgingen van deze aard ook behandeld werden tijdens de rechtsgang. Wel is zeker dat Marie Antoinette, toen haar einde naderde, beschuldigd werd van incest. Deze beschuldiging was gebaseerd op een zeer bedenkelijke bekentenis, die gevangenisbewaarders aan het zoontje van Marie Antoinette (Lodewijk Karel) hadden weten te ontlokken. Zo werden door het Parijse tribunaal wel meer getuigen opgeroepen, van wie de ene verklaring nog zotter was dan de andere. Hoe dan ook zorgden alle verklaringen tezamen ervoor dat Marie Antoinette steeds meer in diskrediet raakte.

De 'echte' Marie Antoinette

De vraag is nu in hoeverre Marie Antoinettes slechte reputatie overeenkomt met hoe haar karakter werkelijk was en hoe zij zich in werkelijkheid gedroeg. Historici en biografen schetsen een veel genuanceerder beeld, hoewel ook zij wel degelijk oog hebben voor de zwakke kanten van het karakter van de koningin.

Voor haar dominante en berekenende moeder was Marie Antoinette ('Antoine') vooral een pion die zij kon inzetten bij haar uitgekiende huwelijkspolitiek. Volgens adellijke gewoonte van de tijd, huwelijkte de Oostenrijkse keizerin haar kinderen uit, om allianties met Europese vorstenhuizen te smeden. Een duidelijk voorbeeld daarvan was het gearrangeerde huwelijk tussen Marie Antoinette en Lodewijk August, dat diende als poging om de strijdbijl tussen Oostenrijk en Frankrijk voorgoed te begraven.

Klaarblijkelijk was de kleine Antoine een vrolijk en onbevungen kind dat genoot van muziek en dansen. Ongetwijfeld hield de keizerin van haar jongste dochter, maar in de opvoeding van het meisje stak ze zelf weinig moeite en energie. De opvoeding kwam vooral voor rekening van hofdames en onderwijzers en was erop gericht van Marie Antoinette een net en voorkomend, typisch adellijk prinsesje te maken. Ze kreeg klavecimbellen en leerde hoe ze zich moest gedragen aan koninklijke hoven, maar dat was het wel zo'n beetje.

Overigens schijnt Marie Antoinette ook geen gemakkelijke leerling te zijn geweest. Ze had een hekel aan lezen en vond schrijven moeilijk. Verder had ze weinig belangstelling in aardrijkskunde of geschiedenis. Eén van haar leraren gaf te kennen dat Marie Antoinette echter intelligenter was dan men aannam, maar dat ze nooit had geleerd zich te concentreren, waardoor schoolwerk een stuk moeilijker werd.

Toen Marie Antoinette op veertienjarige leeftijd haar intrek in Versailles had genomen, had zij al snel veel vrienden en bewonderaars. Met name de Franse koning Lodewijk XV was meteen erg op haar gesteld. Marie Antoinette was beleefd, vriendelijk en charmant. Haar jeugdige onschuld en onbevungenheid vertederde veel Franse hovelingen. Marie Antoinette paste zich echter nauwelijks aan. De strikte etiquette en alle protocollaire voorschriften voor omgangsvormen die het Franse hofleven zo typeerden, lapte zij het liefst aan haar laars. Om die reden, maar natuurlijk ook omdat ze geen Franse maar een Oostenrijkse was, bleef ze haar leven lang een buitenstaander.¹²

Als kind dat opgroeide aan het Habsburgse hof, was het standsbesef haar met de paplepel ingegoten. De voorrechten die zij als prinses bezat en de weelde en rijkdom waarin zij zich kon wentelen, waren voor haar een vanzelfsprekendheid. In Versailles werd de kennis van de wereld om haar heen er niet beter op, aangezien ze daar een volledig geïsoleerd bestaan leidde. Haar leven lang begaf zij zich uitsluitend in adellijke kringen. Ze kende het Franse plattelands- en stadsleven niet en wilde dat ook niet kennen. Van Parijs zag zij vermoedelijke alleen de binnenkant van theaters en balzalen. Door haar persoonlijke achtergrond en als kind van haar tijd, zag Marie Antoinette in het

---

¹¹ Lodewijk XVI daarentegen, was in dezelfde soort tekeningen juist de tegenhanger van het wellustige en seksueel dominante type: hij werd voorgesteld als iemand die impotent was. Op een aantal tekeningen stelt hij een gecastreerd varken voor.

¹² Niet onbelangrijk: de Oostenrijkse Marie Antoinette was een telg uit het Habsburgse vorstenhuis dat veertien jaar voor haar verloving met Lodewijk Auguste nog tot de Franse vijand behoorde. De rivaliteit tussen Frankrijk en Oostenrijk was nog maar kort beëindigd, namelijk in 1756, toen de landen een alliantie met elkaar sloten tijdens de *Zevenjarige Oorlog* (1756 -1763).

absolutisme, net als destijds zovelen, een volstrekt legitieme staatsvorm. Vanuit een 21ste-eeuws perspectief zijn we geneigd haar dat te verwijten, de vraag is echter of we dat mogen of kunnen doen.

Tijdens hun prille huwelijk bleek al snel dat Lodewijk August niet de Franse kroonprins was, waar Marie Antoinette op had gehoopt. Van vrouwen wist hij niets en hij had ook helemaal geen zin om te trouwen (let wel: hij was pas vijftien jaar oud!). Beide echtelieden bleken bovendien elkaars absolute tegenpolen. Lodewijk August was een introverte en rustige man. Hij hield van een regelmatig leven en ging graag vroeg naar bed. Hij hield van de jacht, van lezen en was bijzonder geïnteresseerd in uurwerken, waarin hij zich in alle rust uren achter elkaar kon verdiepen. Marie Antoinette daarentegen hield van mensen om zich heen. Ze was een feestnummer en een gangmaker die hield van de nacht. Marie Antoinette had veel belangstelling voor mode en muziek. Ze ging graag naar het theater en hield van gokken en dansen.

Na een aantal jaren getrouwd te zijn geweest groeiden de twee desalniettemin naar elkaar toe. Van verliefdheid was weliswaar nooit sprake, maar dat ze een hekel aan elkaar hadden is ver bezijden de waarheid. Ze waren zeer op elkaar gesteld en respecteerden en steunden elkaar. Zoals het een goed en stabiel verstandshuwelijk betaamt, leefden ze hooguit een beetje langs elkaar heen. Zelfs de zeer frequente omgang tussen Marie Antoinette en de aantrekkelijk Zweedse graaf Fersen, vormde voor deze goede verstandhouding geen bedreiging.¹³

De huwelijksplicht (zie fragment 2.)

In een tijd waarin Europese koningshuizen verbintenissen met elkaar aangingen door het uithuwelijken van hun telgen, was het produceren van nageslacht van cruciaal belang. De geboorte van een kroonprins uit twee aan elkaar gelieerde dynastieën, kon namelijk jarenlange politieke stabiliteit garanderen. Om die reden was hetgeen zich in het koninklijke bed afspeelde, een publieke zaak. Niet voor niets was de slaapkamer van de koning met de nodige symboliek centraal gesitueerd in het paleis van Versailles. Voor de hofadel was de slaapkamer een bijna openbare ruimte.

Zoals in de film te zien is, wordt het bed met de pas getrouwde Marie Antoinette en Lodewijk August er in, temidden van een grote groep omstanders door een geestelijke gezegend. Ook is in de film te zien dat het een groot voorrecht was om deel te mogen nemen aan het ochtendritueel waarbij de koningin 's ochtends door hofdames werd gewassen, aangekleed en opgemaakt.

Dat het zo lang duurde voordat Marie Antoinette zwanger werd, was dan ook een preciaire zaak en aanleiding voor speculaties. Was de toekomstige koning van Frankrijk wel mans genoeg om als sterke vorst te regeren als hij al zo weinig daadkracht liet zien in de slaapkamer? Of lag het aan Marie Antoinette? Was zij misschien frigide en niet in staat haar man te behagen? Marie Antoinette, die er niet van gediend was dat iedereen het naadje van de kous wilde weten, zweeg liever over het onderwerp. Dit leidde juist tot nog meer geruchten: sommigen dachten dat zij iets te verbergen had en er wellicht talloze minnaars op na hield.

Het uitblijven van de zwangerschap liet vooral Marie Antoinettes moeder niet onberoerd. Zij bestookte haar dochter op afstand met de ene na de andere brief waarin ze haar aanspoorde om zich meer aan te passen, minder geld uit te geven en toch vooral zo snel mogelijk zwanger te worden. Ook liet ze het niet na om Marie Antoinette ongevraagd tips te geven over hoe je een man 'in de stemming' kunt brengen.¹⁴

Tijdens een bezoek aan Versailles in 1777 van Maria Antoinettes oudere broer Jozef II (de latere keizer van Oostenrijk), blijkt dat Jozef het uitstekend kan vinden met zijn schoonbroer. Zo goed zelfs, dat de jongere Franse kroonprins openlijk met hem

---

¹³ Mogelijk hadden zij zelfs een verhouding (zie hieronder).

¹⁴ Alle correspondentie tussen moeder en dochter verliep via graaf Mercy, een Oostenrijkse diplomaat van adel die zowel vertrouweling van Marie Antoinette als van haar moeder was. Het was onder meer zijn taak om de onbesuisde Marie Antoinette voortdurend in de gaten te houden en eventuele misdragingen bij de keizerin te melden.

praat over zeer intieme details van zijn relatie met Marie Antoinette.¹⁵ Ook geeft hij toe dat hij enkel met Marie Antoinette slaapt, omdat het zijn plicht is, en dus niet omdat hij er nou zo'n zin in heeft. De vriendelijke Jozef biedt een luisterend oor en geeft hem broederlijk wat advies.

Dat helpt, want twee maanden later schrijft Marie Antoinette verheugd aan haar moeder, dat het huwelijk al acht nachten achter elkaar geconsumeerd wordt. Vervolgens duurt het niet lang of Marie Antoinette is na zeven jaar huwelijk eindelijk zwanger. Als het kind (Maria Thérèse) geboren wordt is er gratis worst en brood voor de armen en worden de fontein met wijn gevuld.

Le petit trianon

Eind achttiende eeuw was het romantische verlangen om 'terug te keren naar de natuur' een modieus verschijnsel. In elite kringen was 'le campagne' mateloos populair, zo ook bij Marie Antoinette. Bij *le petit trianon*, een groot buitenhuis in de tuinen van Versailles dat Marie Antoinette in 1775 van haar man cadeau kreeg, kon Marie Antoinette haar verlangen naar de rust en de schoonheid van het platteland en de natuur naar hartenlust uitleven.¹⁶ Door tuinarchitecten liet ze er een 'lusthof' aanleggen. Geheel volgens de trend ontwierpen zij een rustiek landschap met kleine weides, bruggetjes en smalle paadjes. Er verschenen kunstmatige vijvers die werden volgestopt met vis. Er werd zelfs een klein boerendorpje nagemaakt waar kaasmakers kaas maakten en melkmeisjes koeien molken.

Om het protocol en de hofetiquette te ontsnappen trok Marie Antoinette zich geregeld terug in haar petit trianon, omdat ze er naar eigen zeggen zichzelf kon zijn. Vooral nadat haar kinderen geboren werden, verbleef ze er vaak. Ze paste haar garderobe aan aan haar nieuwe onderkomen en ging eenvoudige, minder opzichtige jurken dragen. Ze dartelde door het gras, viste, schikte bloemen en haalde 's ochtends zelf de eitjes uit. In toneelstukken die er soms opgevoerd werden (in *la Théâtre de la Reine* - eveneens een onderdeel van le petit trianon), speelde zij rollen als melkmeisje of herderin.

De aanleg van le petit trianon (door Lodewijk XV) en van het nieuwe lusthof, kostte uiteraard een aardige duit. Beide projecten werden betaald met het belastinggeld dat door de Franse boeren en burgerij was opgebracht. Hierdoor groeiden Marie Antoinette en haar petit trianon uit tot toonbeeld van de excessieve uitgaven van het Franse koningshuis. De weerzin van de arme bevolking hierover, werd steeds groter.

Vanuit haar nieuwe onderkomen streek Marie Antoinette, behalve het Franse volk, ook de adel tegen de haren in. Door edellieden niet van tijd tot tijd uit te nodigen, dit geheel tegen de etiquette van Versailles in, voelden velen zich gepasseerd of beledigd. Weer anderen meenden dat de koningin wellicht iets te verbergen had, wat de geruchtenstroom over de vermeende seksuele bandeloosheid van de koningin deed groeien.

Dit laatste had ongetwijfeld ook te maken met de regelmatige komst van een zeer welkome gast in le petit trianon, namelijk de Zweedse graaf Axel Fersen.¹⁷ In de film beleven hij en Marie Antoinette een passionele affaire. In werkelijkheid is het nog maar de vraag of zij ooit elkaars minnaars waren.¹⁸ Hoe dan ook waren ze bijzonder op elkaar

---

¹⁵ ...Kennelijk wist Jozef II een heleboel! Omstreeks 1777 schrijft hij aan zijn moeder het volgende: 'Lodewijk August heeft perfecte erecties, maar telkens als hij ermee naar binnen gaat, beweegt hij niet en haalt hem er na twee minuten weer uit, zonder iets te doen.'

¹⁶ *Le petit trianon* is een groot landhuis - een 'minikasteel' - in de tuinen van Versailles. Het werd tussen 1762 en 1768 gebouwd in opdracht van Lodewijk XV, die het wilde schenken aan zijn maîtresse Madame de Pompadour. Omdat zij echter overleed vóór de voltooiing, werd het later bewoond door een andere maîtresse van de koning, Madame du Barry.

¹⁷ Graaf Axel Fersen Junior (1755 - 1810) was een Zweeds staatsman en diplomaat en luitenant-generaal van het Zweedse leger. Hij speelde een belangrijke rol in de *Amerikaanse Onafhankelijkheidsoorlog*, waarin hij vocht aan de kant van de opstandige kolonisten. In 1791 hielp hij de koninklijke familie bij de planning en uitvoer van een ontsnappingspoging uit de Tuilerieën.

¹⁸ Juist in de periode dat Fersen en Marie Antoinette elkaar vaak zagen, werd de koningin zwanger van haar tweede kind. Om die reden hebben velen zich afgevraagd of Lodewijk Karel (de eerste troonopvolger van Frankrijk) de biologische zoon van Fersen was. Dit is echter vrijwel uitgesloten, alleen al omdat het jongetje de

gesteld en zagen ze elkaar zo vaak mogelijk. Fersen schijnt met zijn lange en knappe verschijning en zijn vlotte babbel in vele opzichten het tegenovergestelde van Lodewijk XVI te zijn geweest; een uiterst charmante en innemende man die een bijzondere aantrekkingskracht op vrouwen uitoefende.

De jaren waarin Marie Antoinette zo vaak mogelijk in le petit trianon verbleef, waren dezelfde als waarin eerder genoemde pamfletten de koningin zo zwart maakten. Marie Antoinette, die zich eerder nooit iets aantrok van alles wat de rioolpers over haar beweerde, ontsloeg nu haar kleermaker en deed alle goktafels de deur uit. Met eenvoudige oorbellen en geflankeerd door haar kinderen, liet zij zichzelf op doek vastleggen. Hiermee wilde ze naar buiten toe uitstralen dat zij een keurige en liefhebbende moeder was, die het geld heus niet over de balk smeedt.

De laatste jaren van Marie Antoinette

Dit schamele charmeoffensief sorteerde geen effect. Wellicht was de algehele stemming in Frankrijk daarvoor al *te lang te grimmig*. De volkswoede leek zich bovendien met name op de koningin te richten. Tijdens *de broodmars* van 5 oktober 1789 (nog geen drie maanden na de legendarische *bestorming van de Bastille*) toog een stoet vrouwen naar Versailles, om daar de honger van de Parijzenaars kenbaar te maken en zich op de koningin te wreken.¹⁹ De ochtend nadat de meute 's nachts het paleis was binnengedrongen (daarbij twee paleiswachters dodend) en de slaapkamer van Marie Antoinette had vernield, dwong de menigte de koninklijke familie om samen met hen terug te keren naar Parijs. In het *Tuileriespaleis* verbleven Lodewijk XVI en Marie Antoinette vervolgens het grootste deel van hun verdere leven.²⁰ Geen van beiden zouden ze hun geliefde Versailles ooit nog terugzien.

Op het moment dat de koninklijke familie haar intrek had genomen in het Tuileriespaleis, had het wellicht nog goed met hen kunnen aflopen. Met een mislukte vluchtpoging verspeelden zij echter hun allerlaatste beetje krediet bij het Franse volk.²¹ Bovendien radicaliseerde de toestand in Frankrijk snel. Nog in september 1791 had de koning schoorvoetend de nieuwe grondwet ondertekend, die van Frankrijk een constitutionele monarchie maakte en waarmee het absolutisme voorgoed verdween. Een jaar later echter, werd de roep om de monarchie maar helemaal af te schaffen, alweer steeds luider. Radicale revolutionairen die een Franse republiek wilden stichten drongen het Tuileriespaleis binnen en vernederden de koning door hem een Jacobijnse muts op te zetten en hem te laten proosten op de revolutie.²²

Kort daarop wordt de koninklijke familie ondergebracht in *le Temple*, een middeleeuws fort in Parijs. Ook daar worden ze niet met rust gelaten. Bij de zoveelste uiting van volkswoede sleuren opstandelingen prinses de Lamballe, de beste vriendin van de koningin, uit haar cel (in de *Prison de la Force*), onthoofden haar en steken haar hoofd op een spies. Het hoofd laten ze voor het venster van Marie Antoinettes vertrek van le Temple bungelen, opdat de koningin haar dode lippen zou kussen.²³

In 1792 is Frankrijk in de ban van terreur en doet de guillotine inmiddels ijverig haar werk. In hetzelfde jaar vallen Oostenrijkse legers Frankrijk binnen.²⁴ Meteen rijst

---

typische trekken van een Bourbon had. Bovendien was de verhouding tussen Fersen en Marie Antoinette waarschijnlijk platonisch.

¹⁹ Behalve vrouwen liepen er ook als vrouwen verklede mannen mee. Ze hadden zich als vrouw verkleed zodat het leger niet op hen zou schieten.

²⁰ Het Tuileriespaleis te Parijs is gebouwd in de 16^e eeuw in opdracht van Catharine de Medici, de weduwe van de Franse koning Hendrik II. De koningen na hem hebben het steeds aangepast en uitgebreid. Voordat Lodewijk XIV Versailles liet bouwen en er zijn intrek nam, verbleven de koningen in het Tuileriespaleis. Dat de Parijzenaars de koning en zijn familie in 1789 dwongen om Versailles te verlaten en (weer) in Parijs te gaan wonen, deden zij omdat ze vonden dat de staatsmacht vervreemd was geraakt van het Franse volk.

²¹ In 1791 ondernamen de koning en koningin een vluchtpoging naar het buitenland. Graaf Fersen was zeer direct betrokken bij de planning en de uitvoer van het plan. De vluchtpoging mislukte; het koningspaar werd, op weg naar Montmédy, bij Varennes onderschept. Door de Nationale Garde werden ze weer terug naar Parijs gebracht, waar ze massaal werden uitgejoeld door Parijzenaars.

²² De 'Jacobijnse muts' was een Frygische muts in de kleur rood, met daarop een kokarde in de Franse driekleur. De muts werd het symbool van de Franse Revolutie. Iedereen die hem droeg gaf daarmee aan dat hij vóór de republiek en tegen de monarchie en het *Ancien Régime* was.

²³ Marie Louise de Savoie-Carignan (Prinses de Lamballe).

²⁴ Bij het begin van de *Eerste Coalitieoorlog* (1792 - 1797).

het vermoeden dat de koning de Oostenrijkse keizer heeft verzocht om militair in te grijpen om zo de opstand in Frankrijk te stoppen. De verdenking van deze stiekeme correspondentie vormt de voornaamste aanklacht in het proces tegen de koning, waarin hij schuldig wordt bevonden aan landverraad. Op 21 januari 1793 wordt hij terechtgesteld en sterft *de burger* Lodewijk Capet onder de guillotine.

Ruim een half jaar later treft Marie Antoinette hetzelfde lot. Hoewel Marie Antoinette volgens de overlevering tot haar einde toe strijdbaar was en tijdens haar proces het tribunaal op een ongekend intelligente manier van repliek diende, moeten haar laatste jaren verschrikkelijk zijn geweest. Vlak voor haar 'opsluiting' in het Tuilerieënpaleis, komen kort na elkaar haar moeder en twee van haar kinderen te overlijden. In de jaren daarna overlijdt haar geliefde broer Jozef II, wordt een groot deel van haar directe vrienden- en kennissenkring uitgemoord en vindt ook haar man zijn einde onder het vallende mes.

Nadat haar man terecht is gesteld, wordt Marie Antoinette haar zoon ontnomen. Het jongetje wordt opgesloten in een aparte cel, niet ver van de hare, waar dronken cipiers hem treiteren en slaan. De machteloze Marie Antoinette kan haar kind 's nachts horen jammeren. De laatste paar maanden van haar leven brengt Marie Antoinette door in isolement. Opgesloten in een kleine, donkere cel, verdient haar cipier een centje bij door entree te vragen aan iedereen die haar wil komen bekijken. In het showproces dat volgt, wordt Marie Antoinette niet alleen beschuldigd van landverraad, maar ook van incest en andere perversiteiten. Eenmaal veroordeeld tot de doodstraf op nog diezelfde middag, schrijft ze, wachtend op de voltrekking van het vonnis, een afscheidsbrief aan haar familie. Deze brief wordt nooit verstuurd.

afzonderlijk bruikbare fragmenten: (totale speeltijd ca. 33 minuten)

1.) (2.02 – 12.15) de overdracht

Inleiding: het gearrangeerde huwelijk tussen Marie Antoinette en Lodewijk August is een schoolvoorbeeld van de eeuwenlange gewoonte om telgen van Europese vorstenhuizen omwille van politieke en dynastieke doeleinden vrijwel direct na hun geboorte aan elkaar uit te huwelijken. De verbintenis tussen het Habsburgse Huis (Marie Antoinette) en het Huis Bourbon (Lodewijk August) in het bijzonder, diende om het nieuwe bondgenootschap tussen Frankrijk en Oostenrijk te bestendigen.

In dit fragment: wanneer de Oostenrijkse Marie Antoinette op weg is naar Frankrijk om daar een nieuw leven op te bouwen, heeft ze haar echtgenoot en schoonfamilie nog nooit ontmoet. In de buurt van Franse grens (Schüttern) vindt de officiële 'overdracht' plaats. De ontvangst van de kersverse *dauphine* wordt opgeluisterd met enig ceremonieel vertoon: een ritueel dat moet benadrukken dat de prinses niet langer een Oostenrijkse is, maar voortaan toebehoort aan de Franse kroon. Onder leiding van Gravin de Noailles²⁵ wordt erop toegezien dat Marie Antoinette afstand doet van letterlijk alles wat haar zou kunnen herinneren aan haar jeugd en geboorteland. Haar kleding moet uit en haar sieraden moeten af. Zelfs haar geliefde hondje moet ze achterlaten.

2.) (20.09 – 24.18) de ochtendceremonie

Inleiding: in een tijd waarin Europese vorstenhuizen dergelijke verbintenissen met elkaar aangingen, viel het produceren van nageslacht (liefst zonen) onder direct landsbelang. Niet voor niets was de koninklijke slaapkamer te Versailles met de nodige symboliek zeer centraal gesitueerd en was het vertrek voor de hogere (hof)adel een bijna openbare ruimte.

In dit fragment: Marie Antoinette en Lodewijk August (dan pas veertien en vijftien jaar oud) liggen in afwachting van hun eerste huwelijksnacht een beetje onwennig onder

---

²⁵ Anne Claude Louise d'Arpajon, Gravin de Noailles; eerste hofdame te Versailles. Marie Antoinette noemde haar 'Madame Etiquette'.

de lakens van hun gigantische hemelbed. Ten overstaan van de huwelijksgasten zegent een geestelijke het bed en spreekt de koning (Lodewijk XV) zijn hoop uit dat het jonge bruidspaar spoedig voor een troonopvolger zal zorgen. Vervolgens wenst hij zijn kleinzoon en diens jonge echtgenote veel succes...

Verder in dit fragment: aangezien het onder de Franse hofadel een groot privilege was om je opwachting te mogen maken in de koninklijke slaapkamer, wordt Marie Antoinette elke ochtend gewekt door een hele delegatie knielende en buigende hofdames. Etiquette, protocol en adellijke hiërarchie schrijven voor hoe Marie Antoinette aangekleed dient te worden, wie van de aanwezigen daarbij helpt, met welk specifiek kledingstuk én in welke volgorde.

3.) (53.17 – 55.43) Marie Antoinette en haar vriendinnen

Geld uitgeven omdat het kan. Decadentie ten top. Op het aanstekelijke en zeer toepasselijke 'I want candy' (Bow Wow Wow, 1982) gaan Marie Antoinette en haar twee beste vriendinnen²⁶ uit hun dak op hakschoenen, hoepeljurken, kansspelletjes, taart, bonbons en heel veel champagne. Terwijl verwijfde kappers en kleermakers komen opdraven met de duurste stoffen, de meeste modieuze schoenen en torenhoge, uitzinnige pruiken, zijn de hoeveelheden zoetigheid en drank nauwelijks aan te slepen.

(In dit fragment haalt Sofia Coppola een geintje uit met de kijker: in een fractie van een seconde, *precies* op 53.26 – 53.27, zien we tussen een rijtje sjieke pumps, ineens een paar 21ste-eeuwse sneakers staan! Je moet het weten om het te kunnen zien...)

4.) (94.49 – 110.53) tanende populariteit en arrestatie van de koninklijke familie

Lodewijk XVI is nog maar net koning als hij geconfronteerd wordt met de financiële problemen, waarvoor met name zijn opa en voorganger Lodewijk XV verantwoordelijk is. Met de bodem van de schatkist in zicht, stemt de koning onder druk van zijn adviseurs desondanks tóch in met het voorstel de revolutionaire Amerikanen te steunen in de *Amerikaanse Onafhankelijkheidsoorlog* (1774-1783). Volgens diezelfde adviseurs kon Frankrijk op deze manier haar kracht tonen en tegelijkertijd de Britse regering dwars zitten. Met de invoer van 'slechts een kleine belastingverhoging' zou de Franse staat al uit de kosten zijn, een cruciale inschattingsfout.

Ondertussen is bij de Franse (hof)adel de populariteit van Marie Antoinette tanende. Dat zij zich steeds minder aantrekt van het protocol en steeds meer verblijft in *le petit trianon*, is daarvan de oorzaak. Voedselschaarste en hoge broodprijzen zetten bovendien kwaad bloed onder het Franse volk, dat zijn koningin meer en meer verantwoordelijk houdt voor het armzalige lot dat hen treft. Deels is dit een gevolg van hoe er in (internationale) kranten en illegale pamfletten over Marie Antoinette geschreven wordt; door de pers wordt het beeld van een vorstin die zich niet bekommerd om de armoede van het volk, die de staatsschuld fors doet oplopen en die een - in seksueel opzicht - bandeloos leven leidt, steeds hardnekkiger. (De rijke Franse burgerij tenslotte, waartoe ook de Verlichtingsfilosofen behoren, eist meer politieke inspraak en wil van Frankrijk een republiek, of op zijn minst een constitutionele monarchie maken.)

Het is niet direct duidelijk naar welke gebeurtenissen de beelden in de allerlaatste minuten van de film verwijzen. Het betreft hier echter de 'arrestatie' van de koninklijke familie, na de zogenaamde *broodmars* van vijf oktober 1789 (drie maanden na de Bestorming van de Bastille). Bij deze broodmars toog een meute van duizenden woedende vrouwen (en als vrouwen verklede mannen) naar Versailles om daar hun honger kenbaar te maken en meel te eisen. Gewapend met fakkels, keukenmessen, hooivorken, bijlen en een enkel kanon, overnacht de menigte aan de poort van Versailles. 's Nachts dringen ze het paleis binnen (waarbij twee wachters sneuvelen), betreden de slaapkamer van Marie Antoinette en vernielen met hun provisorische wapens

---

²⁶ Marie Louise de Savoie-Carignan (Prinses de Lamballe) en Yolande de Polastron (Gravin de Polignac).

haar bed.²⁷ Marie Antoinette en Lodewijk XVI hebben dan inmiddels een veilig heenkomen gevonden in een ander vertrek. De volgende dag wordt de koninklijke familie gedwongen met de betogers terug te keren naar Parijs, alwaar zij als gevangenen van het volk ondergebracht worden in het Tuilerieënpaleis.

Tijs van den Boogaard, juni 2011

---

²⁷ Het binnendringen van de koninklijke slaapkamer en het vernielen van het bed, was naast een uiting van blinde volkswoede, een daad met een enorme symbolische lading: het epicentrum van de absolute, goddelijke macht van de monarchie werd aldoende ontheiligd.